

Open Monumenten dag

GEMEENTE HOUTEN
SCHALKWIJK

Erfgoed en architectuur
Gebouw(d) om te blijven

13/14 SEP 2025

Inleiding Open Monumentenweekend 2025

Erfgoed en architectuur - Gebouw(d) om te blijven

Het Open Monumentenweekend is onderdeel van de Europese Erfgoed Dagen (EHD). Elk jaar wordt door de verantwoordelijke organisatie van EHD een overkoepelend thema vastgesteld met het verzoek aan alle deelnemende landen om dit thema te volgen. In Nederland is het thema vertaald naar *Erfgoed & Architectuur – Gebouw(d) om te blijven*. Het doel van het thema is, aandacht vragen voor de prachtige verscheidenheid aan historische gebouwen in ons land, een regio of stad en dorp. Van kathedralen tot boerderijen en van kastelen tot kloosters, elk monument vertelt een uniek verhaal over onze geschiedenis en culturele identiteit. Door de verschillende bouwstijlen en functies biedt architectonisch erfgoed een goede kijk op het verleden.

Met dit thema als uitgangspunt wordt in de gemeente Houten de aandacht specifiek gericht op het ontstaan en de ontwikkeling van de Brinken in Houten, Schalkwijk en 't Goy. Bij elke Brink besteden wij aandacht aan de ontstaansgeschiedenis en de groei van de Brinken door de eeuwen heen. Welke betekenis heeft dat gehad voor de functie van de Brinken en hoe was de samenhang op sociaal-maatschappelijk en op geestelijk en economisch gebied. Wat zien wij heden ten dage nog terug van het verleden, zijn er nog panden, of sporen ervan bewaard gebleven?

Via oude foto's, filmpjes, kaarten en beschrijvingen hopen wij het verleden weer tot leven te brengen, en de bezoeker met andere ogen naar de Brinken te laten kijken.

In deze Special over de Brink in Schalkwijk lichten wij een tipje van de sluier op van wat u te wachten staat in het Open Monumentenweekend en welke gebouwen te bezichtigen zijn.

Wethouder Wouter van den Berg opent het Open Monumentenweekend 2025 op zaterdag 13 september om 10.30 uur op Het Plein in Houten vóór nr. 23. De Brink in Schalkwijk gaat open om 11.00 uur.

We wensen u allen een mooi Open Monumentenweekend toe.

Achtergrond

Zo'n 10.000 jaar geleden steeg wereldwijd de temperatuur, waardoor de noordelijke ijskappen en die van midden Europa smolten. Dit had niet alleen tot gevolg dat ook hier de zee- en grondwaterspiegel steeg, maar ook dat de grote rivieren veel meer smeltwater te verwerken kregen. De gevolgen voor de rivieren waren groot: extreem hoge stroomsnelheden, meer transport van zand en grind en een grilliger verloop (meanderen). Ook in de eeuwen daarna traden rivieren met enige regelmaat buiten hun oevers. Het materiaal dat hierbij werd afgezet vormde in de loop van de tijd zandduinen waardoor het maaiveld hoger kwam te liggen. Rivierloopverleggingen zorgden er soms voor dat de eerder gevormde beddingen zich ontwikkelden tot hoger gelegen land, de zogenoemde stroomruggen.

Het Kromme-Rijngebied kent een groot aantal stroomruggen. Een ervan is de Houtense stroomrug, die rond 2250 voor Christus is ontstaan. Dit kon gebeuren doordat de Rijn, die door Werkhoven stroomde, zich verlegde naar een route via Houten. Op deze stroomrug is snel daarna bewoning ontstaan. Bij opgravingen is gebleken dat op de Houtense stroomrug al bewoning was vanaf ca. 2000 voor Chr.

Bewoners zochten als vestigingsplaats de hoogste plekken van de stroomrug om zoveel mogelijk gevrijwaard te zijn tegen de risico's van overstromingen. Aan de randen van deze plaatsen ontstonden op natuurlijke wijze de brinken. Dat dit in de lage ontginningsgebieden, zoals Schalkwijk, anders lag, leest u in deze Special. Ook daar zijn brinken ontstaan, maar dan vanuit de ontginning.

Voorwoord

Voor mij als wethouder Erfgoed is ons gebouwd erfgoed veel meer dan alleen stenen, beton en hout. Onze monumenten, maar ook andere structuren zoals bruggen, brinken en zelfs de steegjes en straten, bepalen de unieke sfeer van een dorp.

Elk gebouw, elk dorp en elke straat heeft zijn eigen geschiedenis. Kijk bijvoorbeeld naar de oude gevels in een dorpskern die vertellen van de tijd waarin ze werden gemaakt. Dit is niet zomaar geschiedenis, maar een herinnering die ons helpt om onze wortels te begripen. Onze gebouwen vertellen verhalen. Gebouwd erfgoed vormt ons collectieve geheugen. Het is onze taak om deze erfenis te koesteren, te beschermen en

door te geven aan toekomstige generaties.

Dat betekent niet dat we niet mogen vernieuwen, maar wel dat er een balans moet zijn. Wij willen onze dorpskernen beschermen door ze beschermd dorpsgezicht te maken. Hierbij wordt een specifiek gebied met een bijzonder cultuurhistorisch karakter beschermd. Deze bescherming is bedoeld om de cultuurhistorische identiteit te behouden en in te zetten bij ontwikkelingen.

We bouwen namelijk niet alleen voor onszelf, maar ook voor de generaties die na ons komen. Elke keuze die we maken, elke muur die we bouwen, draagt bij aan de erfenis die we achterlaten. Gebouwd erfgoed en architectuur zijn nauw met elkaar verbonden. Ze laten zien wie we zijn en wat we belangrijk vinden, zowel in het verleden als nu.

Het is aan ons om het gebouwde erfgoed te beschermen zodat de prachtige gebouwen en de verhalen die ze bevatten door kunnen leven. Zo kunnen deze verhalen worden doorverteld aan de toekomstige generaties. En dat is een verhaal dat staat als een huis.

Wouter van den Berg, wethouder Gemeente Houten

De Brink Schalkwijk

Algemeen

In Nederland, met name op de zandgronden, is een brink oorspronkelijk een open ruimte binnen een nederzetting. Het is ontstaan als een gebruiksruimte voor landbouwers waar het vee werd verzameld om ermee als kudde naar de weidegronden buiten de nederzetting te gaan. Een brink lag aan de rand van een dorp (in het Engels betekent 'brink' dan ook rand). Na verloop van tijd is er rond zo'n brink bebouwing ontstaan, zoals bijvoorbeeld een school, kerk of café, en kreeg het steeds meer het karakter van een centrale ontmoetingsplaats. In de meest pure vorm bestaat een brink uit een open middenruimte met gras en bomen. De nog aanwezige brink in Werkhoven is hiervan een mooi voorbeeld. Op de zandgronden werd een kerk meestal pas gebouwd na het ontstaan van de brink met zijn vaak primitieve boerderijen.

Dit is heel anders bij de ontginningsgebieden in laag Nederland. Daar was het de wens om tijdens of direct na de ontginning een kerkgebouw te hebben. Deze kerk was bestemd voor de arbeiders die bij de ontginning werkzaam waren en voor de nieuwe landbouwers die zich daarna kwamen vestigen. Afhankelijk van de plaatselijke situatie lag die kerk óf direct langs een afwateringskanaal met ontginningsweg óf er iets verder vanaf. Lag de kerk dicht tegen een doorgaande watergang, dan was er vóór de kerk slechts ruimte voor een bescheiden kerkplein. Lag hij op iets grotere afstand dan was er ruimte voor een open plek waaromheen andere gebouwen konden ontstaan. De brink in Schalkwijk is hiervan een mooi voorbeeld. In de ontginningsgebieden was de kerk, mits er voldoende ruimte was, de reden voor het ontstaan van een brink met voorzieningen. Dit in tegenstelling tot die op de oude nederzettingen, zoals Houten en 't Goy.

Geschiedenis

Bij een ontginning zoals in Schalkwijk werd er meestal ook een kerk gebouwd. De kerk in Schalkwijk is waarschijnlijk gesticht door de bisschop van Utrecht, kort na de voltooiing van de (eerste fase van de) ontginning. Gezien de nabijheid van het inmiddels verdwenen kasteel Schalkwijk is er een mogelijkheid dat de kerk ook gesticht kan zijn door één van de heren van Schalkwijk. Als dat zo is, dan is het niet uitgesloten dat de kerk de opvolgster is van de slotkapel, die als gevolg van de voortgaande ontginningen in de 12e eeuw en daarmee de groei van de bevolking, niet langer toereikend was.

Feit is wel dat de heren van Schalkwijk tot 1319 het patronaatsrecht van de kerk bezaten. Dat is het recht hebben om een persoon voor het pastoraatsambt aan de bisschop voor te dragen. In dat jaar hebben zij dat recht verkocht aan de heren van Culemborg. Dat zij dat recht hebben verkocht betekent niet automatisch, dat zij de kerk ook hebben gesticht of zelfs maar in eigendom hebben gehad.

Zeker is dat Schalkwijk in 1294 een zelfstandige parochie is met de kerk op de Brink. Ook gegevens die tijdens de laatste restauratie naar voren zijn gekomen, duiden op een stichting van de kerk in de 13e eeuw. De nabijheid van het kasteel kan van betekenis zijn geweest voor de keuze van de locatie. Maar er zijn ook andere factoren die een rol kunnen hebben gespeeld, zoals bijvoorbeeld de bodemgesteldheid. De kerk is namelijk gebouwd op een iets hogere zandrug. Ook de bereikbaarheid van de kerk kan een factor geweest zijn. In Schalkwijk ontstond, net als op andere plaatsen, door de ruimte vóór de kerk een kerkbrink. Op en rond de kerkbrink ontstond nieuwe bebouwing die voornamelijk een functie had voor algemeen belang voor de nieuwe gemeenschap, die met de ontginning van het gebied ontstond.

Figuur 1: Pentekening uit 1729 van de kerk op de Brink met ommuring van de bijbehorende gebouwen

Figuur 2: Historische panden met huidige huisnummers

Historische bebouwing

Het is niet bekend hoe het oorspronkelijke kerkgebouw eruit heeft gezien. 18e-eeuwse tekeningen laten een kleine, deels tufstenen kruisbasiliek met driezijdig gesloten koor en westtoren zien. Het huidige schip is in 1803 gebouwd nadat het oorspronkelijke wegens bouwvalligheid moest worden gesloopt. Ook de toren heeft in de Late Middeleeuwen een wijziging ondergaan toen hij werd verhoogd met een verdieping in laat gotische stijl. De kerk was waarschijnlijk omgeven door een muur die de immunitetsgrens aangaf (zie fig. 1). Deze is in ieder geval vóór 1760 verdwenen. Een gedeelte van het oude immunitetsgebied is in het tweede kwart van de 19e eeuw ingericht als kerkhof.

De oudst bekende pastoor is Johannes Spirinc (1336-1350). Over zijn woning zijn geen gegevens bekend. Een tekening uit 1760 toont ons de kort daarvoor, in 1753, opgeknapte pastorie: een gebouw op T-vormige plattegrond met een rieten zadeldak en kruisko zijnen. De uitbouw heeft een klokgevel met een typisch ovaal raam ('oeuil-de boeuf'). Vóór het pand staat een tuinhuisje met tentdak. Het is aannemelijk dat dit gebouw op dezelfde plaats stond, waar al sinds de begintijd van de parochie de pastorie heeft gestaan. Ondanks de opknapbeurt van 1753 was de pastorie zo'n 20 jaar later zó bouwvallig, dat besloten werd een nieuwe te bouwen in de tuin vóór de oude. Op 7 april 1775 werd de eerste steen

gelegd door jonkvrouw M.M.C, de Normandië, dochter van de ambachtsheer. Deze pastorie staat er nu nog steeds.

Op de noordwesthoek van de Brink heeft sinds de 17e eeuw, of al daarvoor, een herberg genaamd "De Prins" gestaan. Een gedeelte van het pand is een tijd lang in gebruik geweest als vergaderlocatie voor het Rechtsbestuur (gemeentebestuur). Rond 1825 vertrekt het bestuur naar Dorpszicht aan de overkant van de Schalkwijkse wetering. Mogelijk is de herberg ook in deze periode gestopt. In 1832 is er niets meer terug te vinden van "De Prins" en zijn er een wagenmaker en een gefortuneerde dame (rentenierster) op deze locaties gevestigd.

Het Schoolhuis was ook als laatste onderdeel van de oude bebouwing aan de Brink gevestigd en lag naast de oude pastorie. Op een tekening uit 1760 zien wij een eenvoudige boerderij met rieten zadeldak en aan de rechterzijde een lagere uitbouw. Dit gebouw is in ongeveer 1875 verdwenen.

Op een recente kadastrale kaart staat nog een aantal andere panden, namelijk ten zuiden van de kerk een dubbele woning die in eigendom was van de Hervormde armen van Schalkwijk (nu Brink nr. 11) en een woonhuis en vermoedelijke smederij die bijna nog op dezelfde plaats lagen waar nu Brink nr. 5/6 staan.

Aan de noordoostzijde van de Brink lag langs de wetering de 18e-eeuwse dwarshuisboerderij met schuur, Brink 30. Deze komt qua plattegrond overeen met de kadastrale situatie van 1832.

Kadastrale situatie 1832

Als het Kadaster in 1832 de Brink voor het eerst in kaart brengt, komt er een beter beeld van de gebouwen en hun bewoners. Zowel aan de zuidzijde als aan de noordzijde van de wetering van de dan aanwezige kern van Schalkwijk staan huizen. De Brink bevindt zich aan de zuidzijde.

Zoals al beschreven zien we op de kadastrale tekening dat de kerk iets verhoogd op enige afstand van de wetering ligt. De kerk is bereikbaar via een weg vanaf de Brinkbrug. Tussen de kerk met plein en de Schalkwijkse wetering ligt een perceel met de omschrijving "Bosch". Hieruit valt af te leiden dat daar een groot aantal bomen moet hebben gestaan. Ook de 18e-eeuwse prenten laten een tamelijk groene kern zien. De groene kern is nog steeds een duidelijk kenmerk van de huidige Brink.

Figuur 3: Kadastrale tekening uit 1832 met ingemeten bebouwing

Ten noorden van de kerk staat een huis dat op naam stond van wagenmaker Hendrik Doeleman, bode en veldwachter Berlands Hijronimus en rentenierster Antje Hoefsmit.

Ten oosten van de kerk stonden achtereenvolgens de pastorie, de school, een huis (vermoedelijk onderwijzerswoning), de tapperij van Pieter Appelhof en de boerderij van Frederik De Ridder.

Een heel essentieel onderdeel van de Brink vormt de brug over de wetering. Voor zover valt op te maken uit prentenmateriaal was deze brug tot in de 19e eeuw van hout met een houten leuning. In 1849 is de brug vervangen door een bakstenen rondboogbrug met gietijzeren balustraden. De eerste steen vermeldt:

de eerste steen gelegd

door

Justus Hendrik Johannes

Hooft van Huisduinen

den 25 Mei 1849.

Figuur 4: Brug over de Schalkwijkse wetering met op de achtergrond de doorrijschuur

Deze brug ligt er nu nog. Ten oosten van de brug valt een duidelijke verbreding van de wetering op. Dit was een passeer- en keerpunt voor de scheepvaart met handelswaar van en naar Utrecht en later Amsterdam.

Aan de noordzijde van de Schalkwijkse wetering, tegenover de Brink bevonden zich in die tijd enkele boerderijen van de familie de Bree, een woning met gebouwen van een commissionair uit Amsterdam, een winkel en een kuiper.

Situatie na 1832

Een militaire kaart uit 1864 en de Bonnekaart (topografische kaart, schaal 1:25.000) van rond 1900 vertonen weinig verandering in de situatie op de Brink. De school is vanaf 1845 verplaatst naar de andere kant van de Schalkwijkse wetering. Aan het eind van de 19e eeuw worden, op bijna dezelfde plaats waar de in 1875 verdwenen eenvoudige boerderij stond, een serie daggeldershuisjes onder één kap gebouwd. Deze woningen, met slechts een breedte van 4,0 m en met een moestuin, zijn gebouwd als belegging van een rijke boer. In de volksmond noemde men dit de "Langstraat".

Aan de noordoostzijde van de Brink langs de wetering ligt het pand nr. 24 dat omstreeks 1880 als winkel met een bijbehorend woonhuis is gebouwd.

Volgens een raadsbesluit van 29 juli 1884 wordt er in dat jaar een giet-ijzeren pomp geplaatst op de Brink. Het was de eerste van een serie van drie pompen in Schalkwijk, die in de behoefte aan drinkwater moesten voorzien. De pomp wordt geplaatst op het grondgebied van de kerk. In ruil hiervoor staat de gemeente Schalkwijk toe, dat de klok in de gemeentetoren ook kan worden gebruikt voor kerkelijke/religieuze aangelegenheden (de kerk had namelijk geen klok). De waterput op de plek van de 'daglonershuisjes' is dan niet meer nodig. Een kopie van deze gietijzeren dorpspomp is te zien in Houten op het Plein vóór nummer 22.

Historische betekenis van de Brink

De Brink werd al direct vanaf de ontginning de ontmoetingsplek van het dorp. Dit was het logische gevolg van de gefaseerde ontginning van het gebied. Aan weerszijden van de ontginnings-watgang werden uitsluitend percelen ontwikkeld voor agrarisch gebruik. Op elk perceel werd een boerderij gebouwd, waar alleen gewerkt en gewoond werd. Inwoners waren dus min of meer als vanzelfsprekend aangewezen op de Brink voor allerlei zaken buiten hun dagelijkse beslommingen. Naast de kerk met pastorie was de school van grote betekenis, evenals het gerechtshuis, de herberg en tapperij. Kort na de ontginning van Schalkwijk werden rechtszittingen gehouden in de openlucht onder een boom op

Figuur 5: Pentekening voormalig gemeentehuis aan overzijde van de Brink (Trappenhuis)

de Brink. Na de bouw van de kerk werden de bijeenkomsten daarnaar verplaatst en toen er een herberg op de Brink was verschenen, werd dit de plaats van samenkomst. Voor de boeren werden in latere tijd een wagenmaker en een smid van groot belang. Het is dan ook logisch dat na verloop van tijd panden met een maatschappelijke functie aan de overzijde van de Schalkwijkse wetering tegenover de Brink werden gebouwd.

Ontwikkelingen in de 20e eeuw op de Brink en omgeving

De ontwikkelingen in latere tijd worden in het Open Monumenten-weekend uitgebreid toegelicht, onder andere aan de hand van foto's en kaarten. Hierbij komen in elk geval aan de orde:

Op de Brink:

- de diverse restauraties van de kerk;
- de ontwikkeling van de pastorie tot een gebouw dat er nu, met aangepaste functie, nog staat;
- het schoolhuis op de Brink en het nieuwe schoolgebouw met onderwijzerswoning in ca. 1824 rechts naast het schoolhuis. Dit schoolgebouw heeft het amper 20 jaar volgehouden, want in 1844 werd als gevolg van de slechte staat van het gebouw een nieuwe school gebouwd op dezelfde plaats van de oude school. Dit betekende dat er tijdelijk een andere plek moest worden gezocht voor onderwijs. Ca. 65 jaar later (in 1910) werd weer een nieuwe school gebouwd. Dit gebouw met een torentje erop kwam te staan op een terrein direct ten oosten van de samenkomst van de Jhr. Ramweg-Schalkwijkseweg-Provincialeweg, dus niet meer op de Brink;
- de smederij die in de 20e eeuw op de Brink is gebouwd en in 1970 is afgebrand en afgebroken. De smederij stond op de plek waar 100 jaar eerder de gemeentebode/ veldwachter woonde;
- het in de jaren 30 van de vorige eeuw verbouwde pand Brink 2, 4 met eerdere functies van herberg en rechthuis en later wagenmaker en renteniersterswoning. Na de verbouwing is een deel van de woning ingericht als bankgebouw;
- de waterpomp die nog tot het midden van de jaren dertig van de vorige eeuw dienst heeft gedaan;
- het in 1921 bij Brink 1 gebouwde elektriciteitshuisje van waaruit het dorp van elektriciteit kon worden voorzien;
- de historie van pand nr. 24 als woning annex winkel, welke functie het tot 1967 heeft gehad;
- de kolenopslag langs de Schalkwijkse wetering en de beurtschipper;
- de functie van de "stoepen" en het beeld van de wasvrouw op de stoep;

Figuur 6: Tijdelijk bankgebouw en muziektent in de zestiger jaren van de vorige eeuw

Overzijde van de Brink:

- de verplaatsing van het rechthuis naar de overkant van de Schalkwijkse wetting, waar eerst de opkamer van het café Dorpszicht de functie van raadkamer vervulde en daarna vanaf 1891 tot 1910 het huis "Rustenburg" de functie van gemeentehuis kreeg;
- de tijdelijke school in een achter café "Ons Genoegen" gelegen houten 'toneelzaal' en de nieuwe school met schoolmeester woning in de omgeving van de spoorbaan Utrecht-Den Bosch;
- het café en de doorrijschuur en latere muziektent. De doorrijschuur is gebouwd nadat de zandweg langs de Schalkwijkse wetting van een verharding was voorzien en het vervoer met paard en wagen/koets richting Utrecht sterk was toegenomen. De schuur heeft tot in het midden van de vorige eeuw dienst gedaan als rust- en verzorgingsplaats voor paarden en idem dito voor de koetsier in de herberg;
- spoorwachterswoning en seinhuisje;
- het tijdelijke houten bankgebouw;
- e.d.

Gebiedsbeschrijving

De Brink, gelegen in de hoek tussen de spoorlijn Den Bosch-Utrecht en de Schalkwijkse wetering, heeft de vorm van een driehoekig plein met de wetering als basis.

In tegenstelling tot bijvoorbeeld de brink van Houten, vormt zij geen knooppunt van wegen. Dit komt omdat het in het verre verleden voor landbouwers geen uitvalsbasis is geweest om met vee naar weidegronden in de omgeving te gaan.

Men bereikt de Brink nog steeds via een rondboogbrug over de wetering. De brug is in het verleden divers keren van gedaante gewisseld, echter de plaats is hetzelfde gebleven. Vanaf de brug lopen twee wegen, één in de richting van de N.H. kerk, de andere in zuidoostelijke richting langs de wetering waar de weg eindigt op het erf van de boerderij Brink 30. Een derde onverharde weg loopt achter het perceel Brink 8, 9 door in de richting van de spoorweg. Deze weg zorgde ervoor dat het achter de Brink gelegen land bereikbaar was.

Het resterende gedeelte van de Brink wordt ingenomen door een grasveld met bomen, waar ook de waterpomp staat en de tuinen en het kerkhof ten zuiden van de kerk. De kerk die in de zuidelijke hoek van het plein ligt en de in de noordoostelijke hoek gelegen pastorie steken boven de overige vrij dorpse bebouwing met maar één bouwlaag uit. Deze dorpse bebouwing concentreert zich in hoofdzaak aan de west- en oost kant van het plein én langs de wetering met uitzondering van de wateringszijde van het plein. Hier valt een duidelijke verbreding van de wetering op, die oorspronkelijk diende als passeer-, keer- en ligplaats voor de schepen van de beurtschippers.

De bebouwing aan de Brink heeft een vrij open karakter, maar omdat de bebouwing hoofdzakelijk aan beide kanten van het plein ligt, lijkt het toch een besloten dorpskern. De relatief dichte bebouwing aan de Provincialeweg draagt daar aan bij.

Programma Open Monumentendagen

Tijdens de Open Monumentendagen is de Brink opengesteld voor publiek, met de mogelijkheid voor bezoek en bezichtiging van enkele panden en exposities, én het doen van activiteiten:

- Bezichtiging van pand nummer 2 met als laatste bewoner dhr. H. Baas. Het pand is bijzonder, omdat op deze plek ooit het Rechthuis met herberg "de Prins" heeft gestaan. In de woning is een expositie van kaarten, foto's en verhalen over de geschiedenis van de woning en de Brink;
- In woning Brink 2 is een bijzondere film te zien, die in het kader van 'Verborgene schatten' zijn gemaakt: Rondje Brink. Hier kunt je als bezoeker van alles horen over de historie van de Brink;
- Bezichtiging van de kerk met daarin een kleine expositie over de historie ervan, inclusief diverse restauraties;
- In de kerk is een film over de Brink en zijn kerk te zien: De Brinkkerk;
- Het beklimmen van de kerktoren is onder voorwaarden mogelijk. Als beloning krijgt u boven door het dakraam een prachtig uitzicht over de omgeving;
- Benieuwd hoe het zat met de smederij op de Brink? Foto's laten u zien hoe het eens was en van welke betekenis het was voor de overwegend boerengemeenschap in Schalkwijk;
- Presentatie over de beurtschipper en het gebruik van de wetering als belangrijke verbindings- en 'handelsroute' met Utrecht tot de auto en de trein dit overnam.

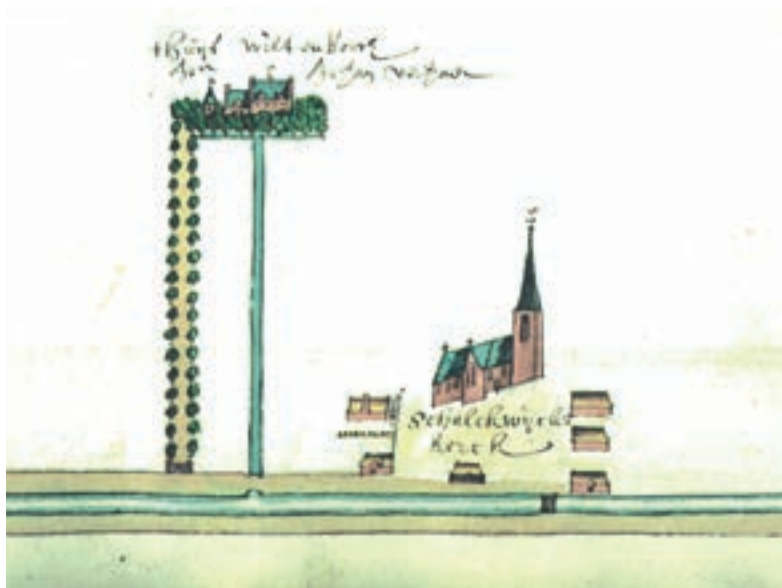
Figuur 7: Achterzijde Brinkkerk

Figuur 8: Botenhuysje van de beurtschipper met op de achtergrond zicht op pand Brink 2 en 4

Figuur 9: Vooraanzicht Oude Station Schalkwijk

Figuur 10: Uitsnede van kaart uit het kaartenboek van het kapittel van Oudmunster uit 1626

- Op een specifieke plaats is veel te zien en te horen over het Oude Station in Schalkwijk en het aangrenzende wachthuisje en wachterswoning bij de spoorwegovergang (zie fig. 9). Het station zelf zien? Het kan, want station Schalkwijk is als 3D-print op schaal nagemaakt en wordt dan geëxposeerd samen met verschillende attributen uit lang vervlogen tijden. Wist u bijvoorbeeld over het zilveren vorkje van Koningin Wilhelmina, dat na een treinongeluk nabij Schalkwijk op de spoorbaan is teruggevonden en nu kan worden bewonderd;
- Een afbeelding in het kaartenboek van het kapittel van Oudmunster uit 1626 laat de relatie zien tussen de Schalkwijkse kerk met omliggende woningen op de Brink met het nabij gelegen kasteel door de ogen van de tekenaar (zie fig. 10). Was er een relatie tussen beide en hoe dan? Dat zal tijdens Open Monumentendagen worden uitgelegd aan de hand van tekeningen en mooie verhalen. Ook is er een film te zien over het kasteel;
- Willy Kruijssen van Beeldmakers zal op de Brink (afhankelijk van het weer buiten of binnen) uitleg geven over zijn schilderwerk met een expositie ervan. Bezoekers worden uitgedaagd om ook zelf aan de slag te gaan met pen of kwast;
- Op een laptop zelf 'speuren' naar namen van bewoners van woningen in 1832;
- Prijsvraag voor kinderen 'zoek de verschillen' op twee oude pentekeningen van de kerk op de Brink;
- Werd op de Brink in het verre verleden in de openlucht rechtgesproken, paarden beslagen, Schalkwijkse nieuwtjes verteld en door kinderen gespeeld? Op **zondag** kunnen onder voorbehoud enkele Oudhollandse spellen voor kinderen en volwassenen worden gespeeld. Keren de echte 'brinkspelletjes' daarmee terug? Spellen waar we aan denken zijn:
 - Tweestrijd 'de vuile was buitenhangen';
 - Estafette spel met eierlopen, zaklopen, ezeltje prik en steltlopen;
 - De waterpomp met een variant op 'twee emmertjes waterhalen';
 - En mogelijk andere afhankelijk van ideeën.

Literatuur en bronnen

- Dr. C. Dekker: "Het Kromme Rijngebied in de Middeleeuwen, Een institutioneel-geografische studie" Stichtse Historische Reeks; 1983.
- H.J.A. Berendsen: "De Genese van het landschap in het zuiden van de Provincie Utrecht, Een fysisch-geografische studie". Utrechtse geografische studies 25 Utrecht; 1982.
- Kees van Schaik: "Vrijheid, Gelijkheid en Broederschap, revolutie in het Kromme-Rijngebied 1795-1802"; 2023.
- P.M. Heijmink Liesert: "Schalkwijk, de geschiedenis van een Stichts dorp" Schalkwijk; 1979;
- P.M. Heijmink Liesert: "Kroniek van hervormd Schalkwijk en 't Goy: 2009;
- Kadastrale minuut 1832. Kadastrale leggers v.a. 1832;
- RAZU: diverse foto's
- W. van den Heuvel en P.M. Heijmink Liesert: diverse foto's
- ProRail en Spoorwegmuseum Utrecht, foto's voor expositie;
- Dijkhuismuseum Schalkwijk: meerdere relaria en foto's voor expositie;
- Gemeente Houten: enkele relaria over station Schalkwijk.

Samenstelling en tekst

Johan van der Gun en Adrie de Mol,
m.m.v. Anke Beisterveld

Vormgeving en druk

Hannie van den Berg Grafische Vormgeving en DTP,
en gemeente Houten

Deze programmagids is een uitgave van de initiatiefgroep Open Monumentendag 2025 en wordt mede mogelijk gemaakt door de gemeente Houten

www.houten.nl/openmonumentendag

Deelname aan het programma is op eigen risico

Special Schalkwijk